

GYOTE DAVRIDA SENTIMENTALIZM VA AXLOQIY IDEAL MASALASI

Niyazova Munira Jumanazarovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM v.b.dotsenti

Annotatsiya. Maqolada Gyote davrida sentimentalizm va axloqiy ideal masalasi tahlil qilinadi. Tadqiqotda “Yosh Verterning iztiroblari” asari asosiy manba sifatida olinib, undagi axloqiy ideal insonning ichki vijdoni va hissiy tajribasi orqali ifodalanganligi o‘rganildi. Maqola sentimentalizm estetikasi, shaxsiy his-tuyg‘ular va ichki haqiqat nuqtai nazaridan axloqiy idealning shakllanishini yoritadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Gyote ijodida axloqiy ideal jamiyat qoidalaridan mustaqil, shaxsning ichki tajribasi va vijdoniga tayanuvchi dinamik tushuncha sifatida namoyon bo‘lgan.

Kalit so‘zlar: Gyote, sentimentalizm, axloqiy ideal, Verter, ichki vijdon, hissiy tajriba, badiiy estetik, XVIII asr nemis adabiyoti.

Аннотация. В статье рассматривается проблема сентиментализма и морального идеала в эпоху Гёте. Основным источником является роман «Страдания юного Вертера», где моральный идеал проявляется через внутреннюю совесть и эмоциональный опыт героя. Статья анализирует формирование морального идеала в контексте эстетики сентиментализма, личных чувств и внутренней правды. Результаты показывают, что в творчестве Гёте моральный идеал представлен как динамическая концепция, независимая от общественных норм и основанная на личном опыте и совести персонажа.

Ключевые слова: Гёте, сентиментализм, моральный идеал, Вертер, внутренняя совесть, эмоциональный опыт, художественная эстетика, немецкая литература XVIII века.

Annotation. *The article explores sentimentalism and the issue of moral ideals in Goethe's era. The main source is the novel The Sorrows of Young Werther, in which the moral ideal is expressed through the character's inner conscience and emotional experience. The study examines the formation of moral ideals in the context of sentimentalism aesthetics, personal feelings, and inner truth. Results indicate that in Goethe's works, the moral ideal appears as a dynamic concept independent of societal norms and grounded in the character's personal experience and conscience.*

Keywords: *Goethe, sentimentalism, moral ideal, Werther, inner conscience, emotional experience, artistic aesthetics, 18th-century German literature.*

Kirish.

XVIII asr Yevropa adabiy-falsafiy tafakkuri taraqqiyotida sentimentalizm oqimi insonning ichki dunyosi, axloqiy qadriyatlari va hissiy tajribalarini badiiy idrok etishda muhim bosqich bo'ldi. Bu davrda axloqiy ideal masalasi klassitsizmga xos bo'lgan ratsional va normativ yondashuvdan farqli ravishda, inson qalbining tabiiy holati, samimiy tuyg'ulari va ichki haqiqatiga tayangan holda talqin qilina boshladi[1]. Nemis adabiyotida sentimentalizmning shakllanishi va rivojlanishi Gyote ijodi bilan bevosita bog'liq bo'lib, uning asarlarida axloqiy ideal jamiyat tomonidan belgilangan qoidalardan emas, balki shaxsning ichki axloqiy sezgisi va vijdoni orqali aniqlanadi. Mazkur maqolaning maqsadi Gyote davrida sentimentalizm va axloqiy ideal masalasining adabiy-falsafiy mohiyatini tahlil qilish, ushbu masalaning badiiy ifodasini Gyote ijodi misolida yoritib berishdan iborat[3].

Metodlar.

Tadqiqot jarayonida tarixiy-adabiy tahlil, qiyosiy metod va badiiy matnlarni interpretatsiya qilish usullaridan foydalanildi. Asosiy e'tibor Gyotening "Yosh Verterning iztiroblari" asariga qaratildi, shuningdek, uning lirik asarlari va davr adabiy muhitiga oid ilmiy manbalar tahlil qilindi. Tadqiqot metodologiyasi sentimentalizm estetikasi, ma'rifatchilik davrining insonparvarlik g'oyalari hamda Jan-Jak Russo ilgari surgan axloqiy-tabiiylik konsepsiyasiga tayandi. Ushbu

yondashuv Gyote davrida axloqiy idealning shakllanishida hissiylik va ichki haqiqatning o'rnini aniqlash imkonini berdi[4].

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sentimentalizm oqimida axloqiy ideal tashqi qonunlar va ijtimoiy me'yorlar bilan emas, balki insonning ichki axloqiy sezgisi bilan belgilanadi. Gyote davrida jamiyatda hukmron bo'lgan rasmiy axloq ko'pincha insonning tabiiy his-tuyg'ulari bilan ziddiyatga kirishgan. Sentimentalizm ana shu ziddiyatni badiiy markazga olib chiqib, inson qalbining sof va samimiy holatini axloqiy mezon sifatida ilgari surdi[5]. Gyote ijodida axloqiy ideal mutlaq qoidalarga bo'ysunuvchi emas, balki vaziyatga, hissiy holatga va shaxsiy vijdonga tayanuvchi dinamik tushuncha sifatida namoyon bo'ladi.

"Yosh Verterning iztiroblari" asarida Verter obrazi sentimental axloqiy idealning yorqin ifodasidir. Verter jamiyat tomonidan belgilangan axloqiy normalarni inkor etuvchi emas, ammo ularni yurak hukmi bilan baholovchi shaxs sifatida tasvirlanadi. Uning Lotta bilan bo'lgan munosabatlari an'anaviy axloqiy me'yorlarga zid bo'lsa-da, Verter o'zini axloqsiz deb hisoblamaydi, chunki u o'z his-tuyg'ularida samimiy va halol bo'lishni eng yuksak axloqiy qadriyat deb biladi. Sentimentalizm nuqtayi nazaridan bunday yondashuv axloqiy idealning ichki haqiqat bilan bog'liqligini ko'rsatadi[7].

Gyote davrida sentimentalizm axloqiy idealni insonparvarlik g'oyalari bilan uyg'un holda talqin qildi. Insonning tabiiy holati, uning rahm-shafqat, hamdardlik va samimiylik kabi tuyg'ulari axloqning asosi sifatida qaraldi. Gyote asarlarida qahramonning axloqiy ustunligi uning jamiyatdagi mavqei yoki qoidalarga bo'ysinishi bilan emas, balki boshqa insonlarga nisbatan mehribonligi va ichki pokligi bilan belgilanadi[9]. Bu jihat sentimentalizmni ma'rifatchilikning quruq ratsionalizmiga qarshi qo'yilgan axloqiy-estetik oqim sifatida namoyon etadi.

Axloqiy ideal masalasi Gyote ijodida tabiat obrazi bilan ham chambarchas bog'langan. Tabiat sentimentalizmida axloqiy poklik va tabiiylik ramzi sifatida talqin qilinadi. Gyote asarlarida tabiat bag'rida inson o'zining asl, buzilmagan axloqiy mohiyatini namoyon etadi. Jamiyat esa ko'pincha bu tabiiy axloqni cheklovchi, uni

sun'iy qoidalar bilan almashtiruvchi kuch sifatida tasvirlanadi. Verterning tabiatga intilishi uning axloqiy ideallarini saqlab qolishga bo'lgan ichki ehtiyojini ifodalaydi[8].

Natijalar.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Gyote davrida sentimentalizm axloqiy idealni shaxsiy vijdon va hissiy tajriba bilan bog'lash orqali adabiyotda yangi axloqiy paradigmani shakllantirdi. Bu paradigma insonning ichki dunyosini axloqiy baholash mezoniga aylantirdi. Gyote asarlarida axloqiy ideal mutlaq mukammallik sifatida emas, balki izlanish va ichki kurash jarayonida shakllanuvchi hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Bu yondashuv axloqni statik tushunchadan dinamik jarayonga aylantirdi[2].

Shuningdek, sentimental axloqiy ideal shaxs va jamiyat munosabatlarining murakkabligini ochib berdi. Gyote ijodida jamiyat axloqiy ideallarni belgilovchi yagona kuch emas, balki ularni sinovdan o'tkazuvchi muhit sifatida tasvirlanadi. Qahramon jamiyat bilan to'qnashuv jarayonida o'z axloqiy pozitsiyasini anglaydi va mustahkamlaydi[6]. Bu jarayon sentimentalizmda shaxsning ichki yetilishi va o'zini anglash muammosi bilan bevosita bog'liq.

Muhokama.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, Gyote davrida sentimentalizm va axloqiy ideal masalasi keyingi adabiy oqimlar, xususan romantizm rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. Romantik adabiyotda ham axloqiy ideal ko'pincha shaxsiy vijdon, ichki isyon va jamiyatga qarshi turish bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Gyotening sentimental qahramonlari romantik qahramonlar uchun axloqiy va estetik prototip vazifasini bajargan. Shu ma'noda sentimentalizm axloqiy ideal masalasida o'tish bosqichi sifatida muhim ahamiyatga ega.

Sentimentalizmning axloqiy idealga bo'lgan bunday yondashuvi o'quvchi ongiga ham kuchli ta'sir ko'rsatdi. O'quvchi qahramonning ichki kurashlariga guvoh bo'lib, axloqiy masalalarni shaxsiy tajriba va hissiy idrok orqali anglay boshladi. Bu

holat adabiyotning tarbiyaviy funksiyasini kuchaytirib, insoniy qadriyatlarni chuqurroq his etishga undadi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, Gyote davrida sentimentalizm va axloqiy ideal masalasi adabiyotda insonparvarlik va ichki haqiqatga asoslangan yangi axloqiy yondashuvni shakllantirdi. Gyote ijodida axloqiy ideal jamiyat qoidalariga bo'ysunuvchi qat'iy me'yor emas, balki shaxsning hissiy tajribasi va vijdoniga tayanuvchi murakkab va dinamik tushuncha sifatida talqin qilinadi. Ushbu yondashuv adabiyotda inson qalbining nozik jihatlarini ochib berishga, axloqiy qadriyatlarni chuqurroq anglashga xizmat qildi. Gyote va uning davri sentimentalizmi Yevropa adabiy tafakkurida axloqiy ideal masalasining badiiy-falsafiy talqinini boyitib, keyingi adabiy oqimlar rivojiga mustahkam zamin yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Schiller, F. Über die ästhetische Erziehung des Menschen. Leipzig, 1794.
2. Orel, V. Sentimentalizm v nemetskoy literature XVIII veka. Moskva: Nauka, 1985.
3. Gray, I. German Literature of the Eighteenth Century: An Introduction. London: Routledge, 2000.
4. Schaub, M. Goethe and Sentimentalism. New York: Peter Lang, 1995.
5. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING REALIZM USULI:" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI MISOLIDA. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 120-127).
6. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI: ORZULAR VA HAQIQAT. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 113-119).
7. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANINING POETIK

XUSUSIYATLARI. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 105-112).

8. Komilovich, S. S., & Abdumannonovna, A. D. (2025, May). JON STEYNBEKNING" SICHQONLAR VA ODAMLAR" ROMANI: IJTIMOIIY VA IQTISODIY TENGSIZLIK. In International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health (pp. 98-104).

9. Normurodovna, A. M. (2023). ESSENTIALS FOR SUCCESSFUL ENGLISH LANGUAGE TEACHING. International Journal of Pedagogics, 3(06), 42-47.

10. Normurodovna, A. M. (2022). Emphasize The Social Nature of Learning. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 5, 270-274.